

9.

ПОШТОВАЊЕ СВЕТИХ ИКОНА

„Не гради себи лика резана нити какве слике од онога што је горе на небу, или доље на земљи, или у води испод земље. Немој им се клањати нити им служити, јер сам ја Господ Бог твој, Бог ревнитељ, који походом грјехе отачке на синовима до трећега и до четвртога кољена, онијех који мрзе на мене; А чиним милост на тисућама онијех који ме љубе и чувају заповијести моје.“

Друга књига Мојсијева 20:4-6

„Христос дође да нас избави свакога поклоњенија и службе твари и дела рук человеческих, а они те окрени те обрни, пак опет мораш се клањати делу рук человеческих. И што је грђе и горе: пишу светога Христофора с пасјом главом, мораш јој се клањати. Образ преблагословене Спаситеље-ве матере са три руке пишу! То што би у натури (сачувај боже!) чудовиште било, томе се на икони мораш клањати. Ево, браћо моја, докле сујеверије и слепота може доћи и стигнути!“¹

Доситеј Обрадовић

Једна од изражених пракси карактеристичних за Источно-православно хришћанство јесте иконосликарство и поштовање светачких изображења (икона). Као што је то случај са многим другим православним веровањима, и ово везано за иконопоштовање је, у светлу Светог писма, веома лако приказати као библијски недозвољено и вишеструко погрешно. Међутим, теолози Православне цркве, под утицајем „светог предања“, сматрају да су управо еванђеоски хришћани (које називају секташима) ти који греше због свог неприхватања икона. Њихово проповедање у Србији и другим традиционално православним земљама о томе да иконопоштовање није библијски утемељено, проглашава се веома погубним утицајем којег протестанти врше у односу на православне:

„Негативни утицај инославља на православље овде је можда највиднији и најпогубнији. **Протестанти**, у свим својим професионалним варијантама и дериватима, просто одбијају сваки религиозни значај иконе, она је код њих на основу једне погрешне теолошке духовности уклоњена из молитвености и богослужења. **Они су** у том погледу, као и многим другом, **подлегли старим иконолошко-догматским заблудама.**“²

„Секте, чија је основна карактеристика откинутост од православља као аутохтоног хришћанства, формално војују против икона на један перфидан, понекад и бруталан, али доста ефикасан начин, јер има верника који због необавештености и слабог црквеног образовања подлежу њиховим вештим, премда увек плитким и баналним антииконичким исхитреностима. Сек-

¹ Доситеј Обрадовић, Сабрана дела, стр. 594-595.

² Божидар Мијач, Икона света слика, Београд 1997. стр. 9. Нагласак мој.

те, као и стари иконоборци, *настоје да своје негативство теолошки за-
снјују*. Узимајући Библију за своје пропагандно полазиште, сектанти, пори-
чући Цркву и свештено предање и тиме оставши лишени благодати Светог
Духа, злоупотребљавају ову свету књигу у антибиблијске сврхе. Добија се
утисак, због махнитости такве пропаганде, да је иконолоштво (љута борба
против икона) основна страст читавог сектанства.¹

Као што смо управо могли да прочитамо, протестантски (и еванђеоски)
хришћани односно сектанти, који су „подлегли старим иконолошко-догмат-
ским заблудама“, употребљавају Библију у „антибиблијске“ сврхе, то јест не-
мају никакву јаку аргументацију у својим „увек плитким и баналним анти-
иконичким исхитреностима“. Ипак, корак по корак, приликом проучавања
ове теме а у вези порекла, природе и значаја иконе, без много потешкоћа
доћи ћемо до закључка да се ради о још једној изразито противбиблијској
доктрини и пракси. Ову тему ћемо разматрати како у овом тако и у поглављу
о Васељенским саборима (у делу о Седмом васељенском сабору).

ПОШТОВАЊЕ ИКОНА У ПРАВОСЛАВЉУ

Да би једна педантно сачињена религиозна слика постала иконом, мора
да прође кроз чин свештеног именовања тј. освећења. То значи да се не
може свако уметничко дело назвати иконом, ма колико било слично ори-
гиналној икони или лику којег представља. Такође, ни ликови изображени
на зидовима цркава (фреске) не поседују иконичност, те им стога не треба
исказивати поштовање какво „заслужују“ освећене слике:

„За иконичност иконе неопходно је, као што већ знамо, свештено име-
новање које јесте освећење. (...) Лик, као такав, саодносан је прволику и
њиме се свети. Он поседује извесну природну силу лика захваљујући овом
његовом односу према прволику. Такву силу са особеном јасноћом поседују
свештена изображења храмовног зидног сликарства која немају значење
икона и којима се у њиховом својству не поклањамо (постављањем свећа
или целивањем. ...) И зато морамо казати да нема свако изображење и да
нема свака икона силу иконичности, већ *само освећена*, и зато је немогуће
неосвећеној икони указивати иконичко поштовање.“²

Ипак, према Сергију Булгакову, ма како високо оцењивали значења ико-
не, њено значење је ограничено. Она служи за молитвени сусрет са божанст-
вом. Међутим, „при томе се такав сусрет управо кроз посредовање иконе
уопште не појављује као неопходан услов молитве, већ *само помоћно
средство, без кога се такође може молити*.“³

Дакле, сама икона служи као помоћно средство за молитву, иако је са-
свим могуће молити се и без ње. Уосталом, као што ћемо увидети касније,
рани хришћани су се у првим вековима хришћанства сасвим добро молили

1 Наведено дело, стр. 12, 13. Нагласак мој.

2 Сергије Булгаков, Икона и иконопоштовање, Београд 1998. стр. 76-77. Нагласак мој.

3 Наведено дело, стр. 82. Нагласак мој.

и без икона, што нам дакако доказује да оне уопште нису неопходне за добру комуникацију са Господом.

Према одлукама Седмог васељенског сабора (VIII век н. е.) у цркви је дозвољено сачињавање Христових икона, икона Богородице, анђела и свих светитеља. Према Булгакову, иако се о икони Свете Тројице није одлучивало на поменутом сабору, нити се предвиђало њено сачињавање, Православна црква је озаконила и њено постојање. На икони божанске Тројице, изражавају се Бог Отац, Син и Свети дух, и то на два начина. Један је приказ у виду тројице анђела који су се јавили Аврааму у мамријској равници (1. Мојс. 18. гл.), са тиме да се лик Бога Оца представља анђелом који се налази у средини. Са друге стране, божанска Тројица се могу представити и на икони на којој Отац има обличје старца, Син обличје младог човека а Свети Дух голуба (на икони која приказује силазак Светог Духа на апостоле, ова божанска личност се изражава у виду пламених језика.).¹

Иако се заправо, клањајући се пред иконом православни клањају самом Богу, што ћемо јасно увидети у наредном цитираном тексту, оци Седмог васељенског сабора су, желећи да до краја избегну оптужбе за идолопоклонство, направили и одређену разлику између њих:

„Освећена икона Христа за нас је сам Христос у лику своје, слично томе као што Он за нас присуствује и у Имену своје. Икона је место јављања Христовог, нашег молитвеног сусрета са Њим. Молећи се пред иконом, ми се непосредно молимо Њему; целивајући је, Њега целивамо; клањајући јој се, Њему се поклањамо.“²

Оно што је, дакле, важно истаћи јесте да православна теологија разликује две врсте поклоњења, тј. једно које се чини пред самим божанством а друго које се односи на поклоњење пред иконама. Као догматички термини, овде су употребљени изрази: „латреиа“ (служење) у односу на Бога и „проскунесис“ (поштовано поклоњење) у односу на иконе. Више детаља о томе на који су начин донете поменуте одлуке на Седмом васељенском сабору, проучићемо у посебном поглављу о Васељенским саборима. Но, сада је веома важно да се позабавимо питањем на који начин источно традиционално хришћанство на основу Светог писма оправдава иконосликарство и иконопоштовање? Објашњења попут оних која сам већ навео, да иконе служе као помоћно средство за молитву могу да буду на око прихватљиве, али је велико питање да ли иза њих стоји чврст библијски темељ? У наставку поглавља сагледаћемо одговор на ово питање и извести правилан библијски закључак.

Православно објашњење друге Божије заповести

Православна црква поседује веровање о иконама које произилази из специфичног тумачења друге Божије заповести, као и осталих старозаветних и новозаветних догађаја који дају оправдање и, шта више, препоручују праксу

¹ Види: наведено дело стр. 84-85.

² Исто, стр. 80.

осликавања и поштовања икона. Наиме, приликом освећења, тј. свештеног именована иконе, којим се потврђује њена истоветност са прволиком (особом изображеној на њој), чиме она постаје место благодатног присуства светитеља чијим је именом названа¹, наглашава се следеће:

„На молитви на почетку обреда, у обраћању Богу, наглашава се да је Бог забраном слика *мислио само на забрану израде кумира, идола*. ‘Ти си својом заповједи забранио да се израђују слике и прилике, које се не свиђају Теби, правоме Богу, да би се њима молили као Господину и њима служили.’ Послије ове тврдње још се емфатичније упућује на то да је сам Бог заповједио ‘да се требају израђивати слике којима се неће величати име туђих, кривих и непостојећих богова, него Твоје име, име јединог истинитог Бога, најсветијег и најузвишенијег међу свим именима’.”²

Лазар Милин нам додатно објашњава на који је начин Бог заповедио израђивање икона и њихову употребу у богослужењу:

„Не само што прављење икона није забрањено, него у Библији постоји директна Божја наредба да се праве кипови и иконе за потребе богослужења! Бог чак показује Мојсију слику како то треба да изгледа!

„И Господ рече Мојсију говорећи: Реци синовима Израљевим...нека ми начине светињу, да међу њима наставам; као што ћу ти показати слику од шатора и од свијех ствари његовијех. Нека начине ковчег од дрвета ситима... и покуј га чистим златом... И начини поклопац од чистог злата... И начини два херувима златна... једнога на једном крају а другога на другом крају на заклопцу... ту ћу се састајати с тобом и говорићу ти озго са заклопца између два херувима који ће бити на ковчегу“ (2. Мојс. 25, 1-22).

„И начини завјес од порфире и од скерлета и од црвца и од танкога платна узведенога, и по њему нека буду извезени херувими.“ (2. Мојс. 26, 31).

Дакле, прављење религиозних слика за богослужбене потребе не само што Бог не забрањује, него баш напротив – наређује!“³

Дакле, према учењу православних, Бог који је (другом заповешћу) забранио израду ликова и њихову употребу у богослужењу - представља првог иконосликара⁴, а сматра се и да се Његова заповест односила само на сачињавање представа паганских божанстава (иако такав закључак никако није изводљив из саме заповести која је много шири у своме значењу, као што ћемо се уверити касније). Булгаков је у своме делу још објаснио да је

1 У складу са православним учењем које гласи да су умрли светитељи заправо живи, те да они могу посредовати пред Богом за оне који су још увек на земљи, пошто чују њихове молитве, Источна црква верује у присутност светитеља у својој икони.

2 Ernst Benz, *Duh i život Istočne crkve*, str. 15-16. Нагласак мој. Протопрезвитер Божидар Мијач у својој књизи „Икона света слика“ између осталог каже: „Слично је са старозаветним забраном иконописа, где се превиђа чињеница да су ове забране, као и многе друге у Старом завету **привременог значења**, управљене на чување Јевреја од поклоњења лажним боговима, кумирима, а да **не важе за хришћане** који су Христовим искуљењем ослобођени идолатрије.“ стр. 68-69. Нагласак мој.

3 Лазар Милин, *Црква и секте*, стр. 343-345. Нагласак мој.

4 Види код: Benz, str. 16.

заповест дата Мојсију, у вези израде херувима у шатору од састанка, заправо представљала и само *укидање* друге Божије заповести и општег правила забране прављења ликова „придајући му самим тим тек условно-педагошки значај.“¹

У наставку нашег проучавања подробније ћемо размотрити напред наведене тврдње православних и упоредити их са библијским откривењем.

УЧЕЊЕ СВЕТОГ ПИСМА И ИКОНОПОШТОВАЊЕ

Друга Божија заповест, коју сам цитирао на самом почетку овог поглавља, уколико се пажљиво прочита, ни у ком случају не може бити протумачена на онај начин како то чине богослови Православне цркве. Иако Израилјци, у време када им је Мојсије са горе Синаја донео десет заповести, нису познавали нешто што ми данас називамо иконама хришћанских светитеља, већ само кипове и слике египатских божанстава (која су представљана у лику људи, животиња или полу-људи, полу-животиња), Господ овом заповешћу није забранио само њихово изображавање и поштовање. Заповест се, као што је више него очигледно, односила на сва створења која су насељавала небеска пространства (анђеоска бића), земљу (сав живи и неживи свет) и воду. Изнад свега, ова заповест се односила на самог Господа (Јахвеа) Бога, који од стране свога народа није смео да буде слављен, попут паганских богова, кроз сачињавање визуелних ликова и поклоњења њима. Мојсије је овим речима пренео Господњу поруку:

„А сада, Израилју, чуј уредбе и законе, које вас учим да творите (...) ништа не додајте к ријечи коју вам ја заповиједам, нити одузмите од ње, да бисте сачували заповијести Господа Бога својега које вам ја заповиједам. (...) И проговори Господ к вама исред огња; глас од ријечи чусте, али осим гласа **лика не видјесте**; (...) Зато чувајте добро душе своје; **јер не видјесте никакога лика** у онај дан кад вам говори Господ на Хориву исред огња, да се не бисте покварили и начинили себи лик резан или како год слику од човјека или од жене...“²

Поменуто значење друге заповести изречено је тако да остане вечна уредба сваком искреном богослужитељу у свим временима. Бог је, попут своје Речи, апсолутно непроменљив. Међутим, насупрот јасној објави Божије Речи, да између осталог и друга Божија заповест мора бити поштована дословно у свим генерацијама искрених Божијих верника, традиционална Источна (као и Западна) црква је променила њено значење из разлога њеног погрешног разумевања. То погрешно разумевање је проистекло, као што можемо да претпоставимо, због уплива нехришћанске филозофске мисли у систем хришћанског богословља у првим вековима после Христа. Доказе за овакав погрешан развој хришћанске мисли који је пресудно утицао на зачетке иконосликарства и иконопоштовања налазимо и код самих православних аутора. Наиме, као што ћемо се уверити из навода који следе, гр-

¹ Види код: Булгаков, Икона и иконопоштовање, стр. 9.

² 5. Мојсијева 4:1-2, 12, 15-16. Нагласак мој.

чка филозофска мисао јесте главни „кривац“ за почетак поштовања икона као и саме идеје да икона може представљати место благодатног присуства особе која је на њој представљена. Такође, иста та филозофија је одговорна и за идеју да се молитвом, поклоњењем и целивањем иконе заправо врши поклоњење пред особом која је осликана, односно, у крајњем случају пред самим божанским бићем.

Ево неких признања која су, по овом питању, дошла од стране православних аутора:

„У историји иконопоштовања ми стојимо пре свега пред том основном чињеницом, да се икона први пут појављује у паганству. Сав пагански свет пун је икона и иконопоштовања.“¹

„Слично као што је у својим највишим достигнућима грчка философија јавила *хришћанство пре Христа*, а на тој основи постала и природни језик хришћанског откривења и богословља, исто тако је и откривење античке уметности у иконографији било у извесном, мада и ограниченом, смислу *хришћанство пре Христа* и неоспорно се појављује као прототип хришћанске иконе (...) **и, као нешто што се само по себи разуме, хришћанска црква која је, наравно, изменила садржај иконичких изображења, али је усвојила сам принцип иконе.** Мост који спаја паганску израду икона са хришћанском јесте уметност. (...) Уједно с овим, идеални ликови чисте човечности, који су били потребни и за хришћанску икону, били су нађени још у паганској уметности. То не значи, разуме се, да је те ликове хришћанска иконографија напосто понављала – она је утиснула на њих свој властити печат. **Ипак, ово не умањује чињеницу да је паганска иконографија**, тако рећи, **природни стари завет за хришћанску**, слично као што се као *исти такав стари завет* јавља паганска философија за хришћанско богословље.“²

Оно што је још веома битно истаћи јесте и проналажење признања православних да теологија иконе не произилази из Светог писма већ из хришћанству страног неоплатонистичког грчког учења. Ево шта о овоме можемо да прочитамо у литератури врхних познавалаца православне теологије:

„Други приговор противника слика, којим се истицало да штовање слика одузима Богу дужно поштовање, бранитељи икона су побијали другачијим схваћањем слика. *Ово се схваћање развило из неоплатонског мишљења о слици*: ‘Ми не дајемо иконама божанска својства, него знамо да се част која се исказује сликама уздиже до њеног пралика’. Није слика као таква предмет и прималац молитве, него праслика, која се у њој ‘појављује’.“³

„**Обично се сви слажу да је теолошка одбрана св. Икона**, нарочито одбрана св. Теодора и пре њега св. Јована Дамаскина, **заснована на**

1 Булгаков, Икона и иконопоштовање, стр. 6.

2 Наведено дело, стр. 8. Нагласак мој.

3 Benz, Duh i život Istočne crkve, str. 16. Нагласак мој. Ова изјава православног аутора дакако доказује да идеја о исказивању поштовања светитељима посредством икона као и молитвама пред њима не може да се пронађе на страницама Светог писма нити може да се потврди духом Христовог учења. Са друге стране схватамо да је ова идеја прихваћена из идеологије која представља „Стари завет“ за православно богословље, а то је грчка филозофија и религија.

неоплатонистичким претпоставкама. Читава концепција „праузора“ и „слике“ (која упућује на нижи ниво) била је **платонистичка**. У целини узето, ово гледиште је било исправно. (...) У овом тренутку не тиче нас се учење иконофила. Дозволимо да је оно било платонистичко или барем проплатонистичко. (...) **Иконопоштоватељи су засигурно били платоничари.**¹

Када дакле знамо да је хришћанско (читај: православно и римокатоличко) иконосликарство и иконопоштовање за свој *стари завет* уместо Светог писма, Христовог учења и ранохришћанске праксе имало грчку филозофију и религију, онда и не чуди што се у православним црквама, у предњем делу храма, могу да нађу и осликане фреске „хришћана пре Христа“, паганских филозофа Сократа, Платона, Аристотела, Птоломеја, Сибила и осталих², који су знатно допринели оваквом отпадноћу тзв. хришћанства од светописамске божанске истине.

Чињеницу да иконопоштовање не води своје порекло из Библије, докаћаћемо и следећим проучавањем, које се односи на сврху израђивања и постављења херувимских ликова у старозаветном шатору од састанка.

Херувими у шатору од састанка и јерусалимском храму

Која је била сврха сачињавања дводимензионалних и тродимензионалних херувимских представа (везених ликова на завесама и златних кипова) у богослужбеним објектима Старога завета? Да ли је Бог одиста укинуо заповест коју је дао нешто раније, и шта више заповеди сачињавање ликова и слика пред којима би се вршили верски обреди? Ево шта о овоме каже Сергије Булгаков, а са чиме би могли да се сложе и еванђеоски хришћани:

„Ово изображење двају херувима, на које се обично и позивају апологети иконопоштовања против јудаизму склоних иконобораца, који инсистирају на слову друге заповести, наравно, већ се појављује као принципијелно признање, како права и могућности религиозне уметности, тако и изобразивости духовног света средствима ове потоње и у њеним ликовима, мада је оно педагошки и ограничено по количини. Сем тога, **треба признати да овде допуштење икона анђела још није значило иконопоштовање.**“³

Као што ћемо увидети нешто касније, сходно признању овог православног богослова, анђеоски ликови у старозаветним светињама нису нипошто служили да би било ко од тадашњих верника (а у њих су могли да улазе само свештеници док је народ остајао напољу) клањајући се пред њима поштовао анђеле, палио пред њима свеће или кадио тамјаном⁴ (као што је то случај

1 Георгије Флоровски; Хришћанство и култура, Логос Ортодос, Београд 1995. стр. 99, 101. Нагласак мој.

2 Види код: Булгаков, Икона и иконопоштовање стр. 97.

3 Булгаков, Икона и иконопоштовање, стр. 10. Нагласак мој.

4 Ипак, не желе сви православни аутори да признају да старозаветни прописи о изради херувимских ликова као и осталих симбола не пружају потпору иконопоштовању које се практикује у оквиру Православља. Ево на који начин Јустин Поповић доводи у везу Божије заповести (које су одређивале начин старозаветног богослужења) и вековну праксу у православним црквама:

у иконопоштовању у Источној цркви). Извезени и златом обложени херувимски ликови имали су само симболичко-илустративни значај, онај који је требао да дочара слику скривене духовне стварности. Данашњи еванђеоски протестанти имају такође изражену праксу да у свом литерарном издаваштву употребљавају ликовне илустрације везане за различите библијске догађаје. Но, еванђеоски хришћани се таквим представама не клањају нити им служе на било који начин, а не поседују ни веровање да су осликане особе уистину присутне у својим изображењима. Они сматрају да Бог другом заповешћу Декалога није забранио сачињавање ликовних уметничких симбола и илустрација које би упућивале на постојање духовног света (што доказује и Господња заповест о сачињавању ликова ових херувима). Оно што је Господ уистину забранио овом заповешћу јесте „клањање и служење“¹ пред ликовима који су сачињени ради вршења различитих религијских обреда, као што је из заповести јасно уочљиво. Заправо, када би се ова Божија заповест односила на општу забрану израде ликова свега што је Он створио, то би значило и забрану ликовне уметности (осликавања живе и мртве природе), израде фотографија, прављења играних, документарних и цртаних филмова итд, што свакако није случај. Булгаков још додаје да, на питање зашто је и у ком смислу Стари завет допуштао изображење анђела, обично нема одговора у богословском учењу о иконама ни код њихових бранилаца нити пак код њихових противника.²

У наставку поглавља ћемо бацити поглед на старозаветне текстове који имају директне везе са, некима нејасном, Господњом наредбом о постављању ликова херувима у шатор од састанка (и касније у храм у Јерусалиму).

„Молитвено поштовање светих икона је не само у согласности са Божанским Откривењем него и проистиче из њега као свог првобитног извора. (...) Побожно кађење пред светим иконама засновано је на непосредној заповести Божјој Аарону, да намести златни олтар кадиони пред ковчегом завета и да свако јутро кадом миомирисним кади ковчег завета и херувиме на њему, као и завесу пред ковчегом завета на којој су били извезени херувими. Уједно са заповешћу о кађењу Господ је дао заповест и о паљењу свећа пред светим иконама.“ Догматика Православне цркве III, Ваљево 2004, стр. 686-687. У управо наведеном цитату из Догматике сусрели смо се са тврдњом да је Господ наредио кађење и паљење свећа пред иконама анђела (херувима) у шатору од састанка. Иако је ова изјава донекле тачна, она захтева додатно објашњење. Наиме, као што сам то споменуо у поглављу о светим тајнама (света тајна свештенства) читав старозаветни богослужбени систем је имао значај симбола духовне стварности откривене у Христу. Седмокраки златни свећњак на коме су од вечери до јутра горели упаљени жишци (2. Мојс. 25:31, 37) симболизовао је светлост која долази од „седам ватрених буктиња“ које горе пред Божијим престолом на небесима (а које симболизују Светога Духа; види у: Отк. 1:4; 4:5). Златни кадиони жртвеник, са кога се подизао дим тамјана пред храмовном завесом (2. Мојс. 40:26-27), представљао је молитве Божијег народа (види у: Отк. 8:3-4). У сваком случају, упаљени свећњак као и дим тамјана нису се приносили од стране свештеника као знак поштовања према анђеоским бићима, већ према преузвишеном Господу Богу (пред којим серафими и херувими заклањају своје лице и очи – сматрајући себе недостојним гледања преузвишене Божије славе; Исаија 6:1-4).

1 Види опет: 2. Мојс. 20:5.

2 Види код: Булгаков, стр. 10.

Слика небеске стварности

Велика библијска истина се налази у изреци да је „Нови завет у Старом сакривен а Стари завет у Новом *откривен*“. Многа пророчанства, као и дубоко духовно значење верских обреда, празника и симболизма Старог завета, нашла су своје испуњење у Христу и новозаветној стварности. Ево неких текстова који говоре о овој симболици:

„И нека херувими рашире крила у вис да заклањају крилима заклопац, и нека буду лицем окренути један другом, према заклопцу нека су окренута лица херувимима. И метнућеш заклопац озго на ковчег, а у ковчег ћеш метнути свједочанство, које ћу ти дати. И ту ћу се *састајати с тобом* и *говорићу ти озго* са заклопца *између два херувима*, који ће бити на ковчегу од свједочанства, све што ћу ти заповиједати за синове Израилеве.“¹

„И каза Господ Мојсију: реци Арону брату својему да не улази у свако доба у светињу за завјес пред заклопац који је на ковчегу, да не погине, *јер ћу се у облаку над заклопцем јављати*.“²

„И кад Мојсије улажаше у шатор од састанка да говори пред Богом, *тада чујаше глас гдје му говори са заклопца* што бјеше на ковчегу од свједочанства *између два херувима*; и говораше му.“³

„Тада облак покри шатор од састанка, и напуни се шатор славе Господње. И не могаше Мојсије ући у шатор од састанка, јер бјеше на њему облак, и славе Господње бјеше пун шатор.“⁴

„А цар Соломун и сав збор Израилев, који се сабра к њему, принесоше с њим пред ковчегом оваца и говеда толико да се не могаше ни избројити ни прорачунати од мноштва. И унесоше свештеници ковчег завјета Господњега на његово мјесто, у унутрашњи дом, у светињу над светињама, под крила херувима. (...) А кад свештеници изидоше из светиње, *облак напуни дом Господњи*, те не могаху свештеници стајати да служе од облака; *јер се славе Господње напуни дом Господњи*.“⁵

Према управо цитираним наводима из Старог завета, шатор од састанка, а касније и јерусалимски храм, требали су да буду место Божијег састајања са људима, тј. са свештеницима који су били народни представници и „посредници“. Светиња над светињама у којој је био смештен заветни ковчег са десет заповести, била је место посебног благодатног Господњег присуства. Облак Његове славе који се појављивао на поклопцу ковчега, између два херувима, био је доказ Његове присутности међу својим народом. Управо на то место (на поклопац златног ковчега) првосвештеник је, једанпут у години, приносио крв невиних животиња које су биле заклане као жртве за грехе целокупног народа. На овај симболичан начин, старозаветни првосвештеник је, као праслика Спаситеља Исуса Христа, приносио крв заменичке

1 2. Мојс. 24:20-22. Нагласак мој.

2 3. Мојс. 16:2. Нагласак мој.

3 4. Мојс. 7:89. Нагласак мој.

4 2. Мојс. 40:34-35.

5 1. Царевима 8:5-6, 10-11. Нагласак мој.

жртве за откуп греха у само Господње присуство (тј. пред Божији престо на небесима). Пророк Исаија је овако писао о свом небеском виђењу којег је имао у јерусалимском храму:

„...видјех Господа гдје сједи на пријестолу високу и издигнуту, и skut му испуњаваше цркву. Серафими стајаху више њега. Сваки их имаше шест крила: двјема заклањаше лице своје и двјема заклањаше ноге своје, а двје-ма леђаше. И викаху један другоме говорећи: свет, свет, свет је Господ над војскама, пуна је земља славе његове. И задрмаше се прагови на вратима од гласа којим викаху, и дом се напуни дима.“¹

Из виђења овог пророка јасно сагледавамо реалност духовног света, који је симболички приказан предметима који су се налазили у светињи над светињама. Господњи престо на небесима окружују узвишена анђеоска бића која без престанка прослављају Створитеља. Из разлога што је шатор од састанка требао да представља слику небеског простора као и трећег неба где се налази Господњи славни престо (2. Кор. 12:2-4; 1. Тимотеју 6:16), херувими извезени на завесама као и они у светињи над светињама, требали су да дочарају земаљским становницима анђеоску присутност у небеским просторствима као и пред самим местом на коме Господ узвишено столује. Посве је јасно да ликови херувима у јеврејском богослужбеном храму нису постављени да би се пред њима свештеници молили, клањали, кадили им и чинили друге верске обреде (што јасно произилази из библијских текстова као и старозаветне богослужбене праксе). Поистовећивање анђеоских представа из старозаветног времена, са иконама које постоје у Источној цркви је немогуће, из простог разлога њихове потпуно различите намене.²

Пре него што увидимо шта о стварним почецима иконосликарства и иконопоштовања можемо да сазнамо из црквене историје, која ће нам још једанпут потврдити исправност ставова које по овом питању заступају еванђеоски хришћани, желим да се укратко упознамо са учењем православног светог предања.

Казивање светог предања

„Црква учи да иконографија, сликање икона, постоји од самог почетка хришћанства, јер је она, као што ћемо касније детаљније изнети, директни израз Оваплоћења. Иконографија, у том смислу, одговара откривењу, које није само откривење Речи Божије, него и Слике Божје (Флб. 2, 6-7; Гал. 3, 24; 3, 25; 4, 3). Старозаветна формална „забрана“ сликања означава празнину која ће бити испуњена светим ликовима Новог Завета. Овоме, као потврда и илустрација, добро служи литургијска *црквена традиција* о тзв. „нерукотвореним иконама“, тј. таквим *које су се саме насликале* или их је насликао онај чији лик носе. Таква је на пример икона

¹ Књ. пророка Исаије 6:1-4.

² О томе шта је заправо симболички престављао шатор од састанка и служба старозаветног свештенства било је више речи у поглављу „Седам светих тајни“, у целини: „Света тајна свештенства“.

Христова коју је сам Христос дао тиме што је за цара Авгара на убрису чудом отиснуо Свој лик. Овим иконама се истиче паралелизам постојања цркве и иконографије – **Црква није никад била без икона**: чим је почела да проповеда почела је и да слика. *Већ је Свети апостол Лука, који је био сликар, по предању насликао ликове Христа и Богородице.*¹

„Иконе су у црквеној употреби од самог почетка хришћанства. Прва икона са ликом Господа Исуса Христа, **по црквеном предању**, постала је на чудесан начин. Едески цар Авгар чуо је био за Христа, његову науку и чуда која је чинио. Зажелео је да види славног Чудотворца, али због тешке болести то му није било могуће. Зато он позове Господа к себи, али Господ, заузет извршењем свога искупитељског плана међу Јеврејима у Палестини, није прихватио позив. Тада Авгар нађе живописца и упути га ка Исусу са задатком да на платну изради лик његов и донесе му. Живописац оде, нађе Исуса и почне да копира лик Његов, али у томе није успео. *Лице Господа Исуса сваког тренутка мењало се* и није се дало верно на платну репродуковати. Да утеши ожалашћеног живописца и његовог пошиљаоца, Господ узме чист убрис, отре њиме своје божанско лице, и том приликом на убрису остане лик Његов. Тај убрис, са нерукотвореним ликом Христовим на њему, живописац однесе цару Авгару, који га са радошћу прими, целива и исцели се од опаке боље.

Хришћанско **предање** зна за још један нерукотворени лик Господа Исуса, који је постао на исти начин, само у другим околностима. Кад су Господа, после Пилатове осуде, водили на Голготу ради распећа, Он је успут, под теретом тешког крста и исцрпљености услед предходних мучења у тамници, посртао и падао, а низ Његово божанско лице, изранављено од бијења и трновог венца, сливале су се капље крви и зноја. Једна од жена, која се затекла на улици и посматрала тужну поворку, сажали се и пружи Господу чист убрис да обрише своје лице. *Њено сажалење Господ је наградио тиме, што је на убрису остао лик Његов.* Та жена **по предању** звала се Вероника.

А најстарију икону пресвете Мајке Божје, **опет према црквеном предању**, израдио је свети апостол и еванђелист Лука. Она је ту икону одобрила и благословила. Црквено **предање** казује да је свети Лука израдио још три иконе пресвете Мајке Божије и да се једна од њих налази у нашем манастиру Хиландару у Светој Гори. Њу је свети Сава нашао на својим путовањима по истоку, откупио је и донео у Хиландар.²

Из управо цитираних навода из православне литературе, могли смо јасно да уочимо да се учење Источне цркве, да су иконе постојале од самога почетка хришћанства, заснива искључиво на предању. Подаци о настанку првих икона у првом веку нове ере, још за живота Христа и апостола, не могу се наћи нигде у богонадахнутом библијском извештају. Шта више, ове свето-предањске приповести додељују самом Христу улогу првог новозаветног иконосликара, који је тим својим делом, што је очевидно у случају едеског цара Авгара, увео иконопоштовање (пошто се Авгар покљонио и целивао не-

1 Божидар Мијач, Икона света слика, стр. 18-19. Нагласак мој.

2 Живан М. Маринковић, Најбољи васпитач, стр. 65-66. Нагласак мој.

рукотворени лик) и то управо онакво какво данас постоји у Православљу. Исто тако, као што смо видели, и еванђелист Лука се проглашава иконосликарем, чије је иконе благословила пресвета Богородица, иако никако није јасно зашто онда Лука није нешто о томе написао у књизи Дела апостолских? Уколико би ова приповест о Луки као иконосликару била истинита, онда он нипошто не би пропустио да то и пером забележи и тако свеколиком хришћанству, још од најранијих времена, стави до знања да се, упркос старозаветној забрани, у Цркви уводи иконопоштовање. Ипак, овакве замисли остају у домену пуке теорије, из простог разлога што је друга Божија заповест, о забрани израђивања ради поклоњења било каквим ликовима, које су се Јевреји у Христово време чврсто држали, била део целокупног Божијег закона. Христос је наима, за себе рекао:

„Не мислите да сам дошао да разрешим закон и пророке; *нисам дошао да разрешим него да испуним*. Јер заиста вам кажем, док не прође небо и земља, неће ни једно иота или једна цртица од закона нестати, док се све не збуди.“¹

Испуњавање закона од стране Христа свакако не би подразумевало директно кршење друге Божије заповести, која је налагала забрану „клањања и служења“ ликовима. Да је којим случајем истина да Христос произвео не само једну већ две нерукотворене иконе пред којима се неко клањао, онда Он за себе не би могао да устврди оно што смо малочас прочитали из ев. по Матеју. Што се пак тиче Богородичиних икона, у поглављу у којем смо обрађивали учење о њој, јасно смо истакли историјску чињеницу да су оне (поменуте иконе) почеле да се израђују тек почетком четвртог века после Христа, под утицајем култа богиње Мајке проистеклог из паганских религија и култура.

Да би смо до краја расветлили дилему око тога да ли је икона заиста било у ранохришћанској Цркви која се придржавала Христове и апостолске науке, призивајемо у помоћ и неоспорне историјске чињенице.

Шта о иконопоштовању каже црквена историја?

Оно што би могли на самом почетку да устврдимо као неоспорну чињеницу јесте да у првековној апостолској Цркви није било никаквог иконосликарства, нити се пак знало за легенде о Христовим нерукотвореним иконама, као и иконама Богородице. Предањске приповести које нас извештавају о томе да су иконе постојале од самога почетка црквене ере се налазе у потпуној опречности са оним што се може сазнати из поузданих историјских извора. Ево шта о овој теми говори Сергије Булгаков у својој књизи:

„Хришћанска Црква је од јудејства – као нешто што се само по себи разуме и што има силу закона – наследила **забрану религиозних изображења** и у том смислу она се **од почетка одредила више иконоборачки**.“²

¹ Ев. по Матеју 5:17-18. Нагласак мој.

² Булгаков, Икона и иконопоштовање, стр. 10. Нагласак мој.

Уколико прихватимо за истиниту ову тврдњу познатог руског богослова, онда се свакако поставља велико питање како је могуће да се првовековна Црква одредила иконоборачки (дакле била је настројена против икона) ако је свима било познато да је Христос благословио своје ликове на платну и убрусима пред којима се већ вршило поклоњење? Такође, да ли је могуће да је Лука сликао иконе (и то не једну већ неколико) и то баш у време када је читава Црква поседовала иконоборачки дух? Одговори на ова питања су више него јасни и очигледни.

Са друге стране, ево још опширнијих описа овог раноцрквеног периода, који ће потврдити ранију Булгаковљеву изјаву. И следећи навод потиче из књиге једног православног аутора, овога пута врсног историчара:

„При крају првог перијода¹ уђоше у црквену употребу прво симболичке слике, а кашње и слике, које представљају света лица или радње, **али последње веома ретко и уз опирање многих**, што је природно, кад се узме у обзир, да су многи од првих Хришћана изишли из крила јудејства, и кад се зна, да се и у касније време све до у V. столеће придржавало старих обичаја у овом погледу. Шпански синод у Илиберису или Елвири (306.) **декретирао је, да на зидовима храмова не сме бити слика**, и у црквеном историку *Јевсевију* (умро око 340.) епископу Кесарије Палестинске, савременику споменутога синода, сретамо човека, који религијозне слике сматра **незнабожачким обичајем**. (футнота: Констанција, сестра Константина Великог, пита Јевсевија за слику Исусову, и он одговара, да су религијозне слике **незнабожачки обичај**. У својој црквеној историји говори Јевсевије о некој статуи Христовој у Кесарији Филиповој, коју је подигла тамо као у свом родном граду жена, коју је Христос излечио од течења крви; али вели, да је то само кажа (тј. легенда; прим. И. С.) а ако је кажа основана, онда је та жена била свакако незнабошкиња.) Али из реченога се види, да је тај обичај тада већ почео отимати маха, и при крају IV. столећа беше већ прилично раширен, *иако је још увек било таквих, који су или сасвим осуђивали употребу религијозних слика, икона, или су држали тај обичај за опасан*. Међу најодлучније противнике религијозних слика, икона, спада још при крају IV. столећа црквени отац *Епифаније* (умро 403.), који је такође из Палестине и уз то по каснијим вестима родом Јудеј, и који је умро као митрополит у Саламису или Констанцији на Кипру. Овај је у својој апатији према иконама ишао тако далеко, да је на једном свом путу *једну икону на платну*, коју је нашао на вратима једне цркве, *скинуо и раскидао у парчад* и дао црквеном послужитељу, *да умота у њу мртваца*. Али у V. и VI. столећу употреба икона налазила је све више пријатеља и постала је опћенимом, изузев несторијевску цркву, која је у том хтела остати при старом, те и у овој ствари дигла опозицију. Шта више на Истоку при крају другог перијода² беше већ и поштовања икона, јер се оним лицима, која иконе представљаху, указиваху почастима поклонима, пољупцима, кађењем,

1 Јевсевије Поповић крајем „првог перијода“ сматра 312. годину после Христа, када је престало прогонство над хришћанима доласком на римски престо цара Константина Великог.

2 По Јевсевију Поповићу, „други перијод“ обухвата време од 312. г. н. е до 622. г. н. е.

паљењем свећа и.т.д. (...) *И на Истоку су иконе испрва такође биле само религиозни споменици и средства за религиозну поуку, и тек **кашње је** путем сасвим природног развитака дошло до поштовања икона*, односно лица, која икона представља.¹

Оно што бих желео да учинимо са управо наведеним текстом јесте да га сажмемо у неколико главних тачака. Када то урадимо, закључак који ће нам се сасвим природно наметнути гласиће овако:

а) На самом почетку хришћанске ере, за време апостола и њихових наследника (у првом веку н.е.) у Цркви није било израђивања било каквих религиозних слика.

б) Прве религиозне слике, које су имале искључиво симболички илустративни значај, почеле су да се уводе тек крајем „првог перијода“ тј. највероватније у III веку после Христа.² Служиле су једино за религиозну поуку (попут фресака, савремених уметничких дела, илустрованих издања Светих писама и сликовница са библијском тематиком).

в) Увођење других слика (изображења „светитеља“ и сл.) наилазило је, у почетку, на велико противљење **многих** црквених ауторитета.

г) Неки од великих противника иконосликарства и иконопоштовања били су и познати историчар ране Цркве, епископ Кесарије палестинске Јевсевије (Еузебије) и митрополит Епифаније.

д) Чак је и један локални црквени сабор (у Елвири 306. год. после Христа; дакле још за време Диоклецијановог прогањања хришћана) донео одлуку о забрани унутрашњег осликавања црквених храмова.³

ђ) У V и VI веку после Христа иконосликарство је почело да добија све више присталица, тако да се тек крајем „другог перијода“ тј. крајем VI почетком VII века јавља и иконопоштовање (које подразумева и указивање поштовања на иконама изображеним особама у виду целивања, кађења и паљења свећа).

е) Поштовање икона какво данас налазимо у Православљу, развило се постепено током више векова од настанка првобитних ликовних симболичких слика тј. представа у облику винове лозе, рибе, голуба и сл. и нипошто није било део религиозне праксе верника из првих векова хришћанства.

1 Јевсевије Поповић, Општа црквена историја, први том, стр. 652-653. Нагласак мој.

2 Булгаков о овим сликама каже следеће: „Историја иконопоштовања пружа за ово речите илустрације. Најранија изображења (из римских катакомби) имају бојажљив и примитиван алегориско-симболички карактер (котва, јагње, голуб, риба, лоза), њима се придружују и нека типична изображења на теме Старог и Новог Завета (Нојев ковчег, Данило, Јона, Мојсије који изводи воду из стене, добри пастир који носи овцу, мудре и луде девице и слично). Види у: Икона и иконопоштовање, стр. 11.

3 Данашњи поштоваоци икона који следе одлуке тзв. VII васељенског сабора, казују да забране сликања икона донешене на елвирском сабору нису биле општецрквеног већ само локалног карактера (Мијач: Икона света слика, стр. 26) иако је заправо чињеница да је тај сабор, у то време (више од три века пре поменутог Васељенског сабора), био огледало правога расположења према иконама највећег броја ауторитета тадашње васељенске цркве (према подацима које износи Јевсевије Поповић) те се стога, његове одлуке, могу сматрати општецрквеним и васељенским у цркви на почетку IV века.

Већ смо раније утврдили да иконосликарство и иконопоштовање своје извориште налазе у грчкој религиозној и филозофској мисли. То потврђује Јевсевије Поповић још једним својим текстом, у оквиру казивања о спољашњем и унутрашњем изгледу литургијских (тј. богослужбених) места:

„Икона испрва није било¹, јер су Јудеји перхоресцирали религиозне слике; али **мало по мало по где где** обзиром на јеванђејску слободу дозволише себи употребљавање испрва само симболичких слика; (...) *Напоследку је незнабожачка наклоност сликама* сасвим надвладала јудејско перхоресцирање слика, те кашње налазимо и историјских слика; тако Исуса као дете на материним рукама² (...) Али **већина црквених учитеља није одобравала** религиозне слике (**иконе**) ни при крају овог периода; синод у Илиберису (Iliberis, Elvira) у Шпанији г. 306. забрањује такве слике на зидовима цркава, и неки црквени учитељи, међу којима црквени историк Јевсевије (умро око 340.), млађи савременик поменутог синода, *називају их директно незнабожачким обичајима*, за којим Хришћани не треба да се поводе.“³

Када све ово знамо, било би добро да се за кратко позабавимо и светопредањском приповешћу о нурукотвореној икони коју је, наводно, сам Христос начинио и послао оболелом едеском цару Авгару. Свето предање каже да је Христос ову икону начинио и за целивање послао још у време пре своје смрти и васкрсења, тј. у време које описују сва четворица еванђелиста. Наравно, као што се дало и претпоставити, нико од апостола нигде у Новом завету није споменуо овај догађај. Шта више, његово одигравање је и посве невероватно – а из разлога што је прва Црква, управо у складу са изјавом Сергија Булгакова коју сам раније изнео, била одлучно против сачињавања било каквих ликовних представа или статуа пред којима би се требало клањати или које је требало целивати (што су биле уобичајене радње у оквиру многобожачких идолопоклоничких култова). Да ли је могуће и замислити да би Господ Исус Христос, вечни Син вечитог Бога Оца, који је увек и у свему за време своје овоземаљске мисије био послушан Његовој светој вољи, могао да - начинивши икону – подржи и охрабри вршење паганских идолопоклоничких ритуала „обучених“ у рухо хришћанства? И, уопште, има ли било каквих историјских доказа да је у време Христовог ходања земљом постојало хришћанско царство Едеса, са богобојазним царом Авгаром на његовом челу? У наредних неколико реченица поменућу оно што нам о овој теми говори црквена историја.

Предањско казивање о првом хришћанском цару Авгару и његовом наводном дописивању са Исусом Христом потиче из „Црквене историје“ познатог историчара ране Цркве, епископа Јевсевија (Еузебија) из Кесарије (Цезареје), који је живео у IV веку после Христа. Међутим, иако је овај црк-

1 Упоредити овај историјски податак са раније поменутом изјавом Б. Мијача да „**Црква** (Православна) **учи** да сликање икона постоји од *самога почетка* хришћанства“.

2 О иконама Богородице и малог Исуса на њеним рукама говорили смо у поглављу „Блажена Марија или царица небеска“, као о појави која је настала тек почетком IV века под утицајем култа Богинје Мајке (Иштар-Астарте) и њеног божанског детета, из паганских култова.

3 Јевсевије Поповић, Општа црквена историја, том први, стр. 423. Нагласак мој.

вени историчар можда и поверовао да су неке од легенди које су допрле до њега тачне, те да је била истина да је још у време Исуса Христа постојало царство којим је управљао први хришћански владар у историји света (те да је он, највероватније из своје незнабожачке навике, послао сликара да на платну ослика Христов лик), историјске чињенице говоре другачије. Иако је, додуше, истина да је Едеса (која је била главни град малог независног царства Осроена, и налазила се у близини горњег тока реке Еуфрат) заиста била прво хришћанско царство, оно ипак није било успостављено у првој половини првог века нове ере (тј. за време овоземаљског живота Господа Исуса Христа), него тек у другој половини другог века. Наиме, пронађени новчићи са ликом првог хришћанског цара, Авгара VIII, који се данас чувају у британском музеју, потичу из периода између 180-192. године после Христа, и садрже на себи знак крста, тј. знак који никако није могао да се користи као хришћански симбол пре Господњег распећа (иако то, заправо, није био случај ни читав век и по после тог догађаја). Но, пошто је и у време Господа Христа едеским царством, претпоставља се, владала особа по имену Авгар (што је очигледно било име по којем је била позната читава династија, попут Ирода – поменутих у Новом завету (Ирода Великог, потом Антипе и Агрипе)), то је касније било веома лако осмислити легенду и о његовом преобраћењу, и тако постајање Едесе првим хришћанским царством преместити око 150 година уназад у прошлост (проглашавајући и изједначајући Авгара VIII са краја II века са оним који је живео на почетку I). Уосталом, и сама Библија сведочи да у првом веку нове ере није било ниједног земаљског владара који је поверовао у господство Исуса Христа и био спасен кроз његову искупитељску жртву. Надахнут Духом свезнајућег Бога, апостол Павле је записао:

„Мудрост пак говоримо међу савршенима, али не мудрост овога света, нити владара овога света који пропадају, него говоримо Божију мудрост у тајни, скривену мудрост, коју је Бог пре свих векова предодредио **за нашу славу, коју ниједан од владара овога света није упознао**; јер да су је упознали, не би распели Господа славе.“¹

Испредања легенди у периоду након смрти апостола, а поготово од времена Константина па на даље, није било мало, о чему смо се осведочили и на примерима из „Црквене историје“ Јевсевија Поповића споменутих у неким од ранијих поглавља. Уосталом, нелогичност у наводним догађајима у чију нас истинитост уверава православно предање увиђамо и у споменутој идеји да се „лице Господа Исуса (сачувај Боже!) сваког тренутка мењало“ – као да није имао стварно већ неко имагинарно тело, као и пракси која се у Новом завету никако не може да повеже са Господњом службом, а то је слање „нерукотворених икона“ некеме за исцељење. Наиме, Нови завет истиче да је Исус могао да исцели болеснике и на даљину али не уз помоћ чудотворних икона, већ својом силном речју. Пример тога налазимо нпр. у Лк. 7:1-10, где између осталог читамо и о исцељењу капетановог слуге:

¹ 1. Коринћанима 2:6-8. Нагласак мој.

„А кад већ није био далеко од куће, посла капетан пријатеље поручујући му: Господе, не труди се; јер нисам достојан да уђеш под мој кров. Зато ни себе нисам сматрао достојним да ти приђем. Него **реци само једну реч** па ће бити излечен мој слуга. (...) Чувши то Исус се задиви, па се окрену народу који је ишао за њим, те рече: кажем вам, толику веру нисам нашао ни у Израиљу. И кад су се изасланици вратили кући, **нађоше слугу здрава.**“ (ст. 6-7, 9-10).

Уосталом, као што сам малочас истакао, и само предање о размени писама између Авгара и Господа Христа, коме се додаје и слање иконе овом владару ради његовог исцељења (а из разлога Исусове немогућности да лично отпутује у Едесу због своје „презаузетости“), потиче из дела једног од великих црквених ауторитета из IV века, који се изразито противио сачињавању икона и директно их проглашавао незнабожачким обичајима. Стога, уколико је епископ Јевсевије Кесаријски заиста веровао да је ово предање које је записао тачно, те да је Господ Исус заиста био први иконосликар, онда никако није смео да се стави на страну већине ондашњих црквених вођа који су се снажно опирали увођењу иконосликарства и иконопоштовања у праксу Христове Цркве.¹

Закључак

После свих ових сазнања које пружа рана црквена историја, остаје нам да закључимо да светопредањски извори не пружају поуздане и истините податке о настанку првих икона. Уверили смо се и у то да нпр. Јевсевије Поповић у својој „Општој црквеној историји“ уопште ни не спомиње нерукотворене Христове ликове и иконе које је осликао еванђелиста Лука, просто из разлога што се њиховом првековном настанку супротстављају јасни историјски документи који говоре о ранохришћанском иконоборству. Као што смо се осведочили и из ранијих проучавања светог предања (у поглављу о Божићу, Ускрсу итд.), овај извор на којем православни базирају своје веровање садржи много „скаски“ и легенди које су у цркву уведене вековима након одигравања одређених догађаја. Сасвим је очигледно да су приче о цару Авгару, Вероники и иконосликару Луки измишљене од стране каснијих иконофила ради оправдања њиховог историјског постојања, иако за њих не постоје никаква повесна утемељења.

Сматрам да смо, иако укратко, ипак довољно детаљно сагледали православно учење о иконама и на аргументован начин доказали да оно нема своје утемељење у Богом датом откривењу којег називамо Светим писмом. Стога произилази да су данашњи протестантско-еванђеоски а не православни хришћани у праву када тврде да се придржавају ранохришћанског апос-

¹ Историјски подаци у вези цара Авгара и хришћанског царства Едесе преузети су из: John Foster, Crkvena povijest 1, str. 82-83; Baptistička teološka škola – ЕТО, Novi Sad, Kорушка 24; bez godine izdavanja, као и из: Општа црквена историја, Јевсевије Поповић, том први, стр. 652-653.

толског учења и религијске праксе која је обележила праскозорје нове ере и настанак новозаветне Цркве.

Наредно поглавље које говори о постанку и организацији православног монастицизма, као и начину монашког живота, још једанпут ће нас утврдити у становишту да источно традиционално хришћанство не представља Богом установљену новозаветну Цркву која почива на темељима Христовог учења и апостолског проповедања.